

„Szenczi“ Molnár Albert születési helye.

Midőn Ratold nb. Roland nádor Pozsonymegye főispánja 1252. november 25.-én bizonyos Toposz fia Miklósnak a Cсандal nevű földet visszaadja, kiemeli, hogy ennek első határa keletről a *Zemch* faluhoz tartozó földek mellett kezdődik.¹ — Cсандal már nem létezik jelenleg mint önálló helység, nevét azonban a Pozsonymegyének szempezi járásában még most is létező Csataj nevű községnek Szempez felé néző egyik része őrzi. *Zemch*, vagy — mint a helyes kiejtés kívánja — *Szemcz* nem más, mint az ugyanazon járásban még most is létező Szempez.

1276. aug. 18.-án olvassuk, hogy IV. László király Hontpázmán nb. Tamás bán Nyitramegye főispánja házi tisztjének: Tolvaj János fia Jakabnak a Tolvaj nevű birtokot, melyet azelőtt Bodó fia István a pozsonyi vár *Zemch* faluban lakó vendégnépének eladott, adományozta;² e Tolvaj pedig nem más, mint a Szempez tőszomszédságában még most is létező Boldogfa nevű falucska.

Midőn a pozsonyi káptalan 1324-ben a pozsonymegyei Cseklész nevű birtokot határolja, azt mondja, hogy a nevezett birtok keleti határa azon országúton veszi kezdetét, melyen *Zemch* felé utaznak.³

Midőn 1333-ban Bogár fia Márton fia Gergely és Jányoki Domonkos között fentebbi Tolvaj (földe) miatt per támadt,

¹ Knauz, Mon. eccles. Strigon. I. 401. (V. ö. Wenzel, Árpádkori új okmánytár II. 261.)

² Wenzel IX., 147.

³ Fejér, Cod. dipl. VIII, 2. 527.

előbbi azt állította, hogy a *Scemch* nevű birtok is az övé;¹ ennek a kiejtése is: *Szemcz*. 1337-ben a neve: *Scench*.²

1353. jan. 31.-én azonban már lényeges eltérésre bukkanunk, amennyiben már a „forum oppidi *Scempch*”-ről van szó.³ A faluból tehát már város lett és neve már „*Szempcz*”-nek olvasandó.

1390-ben pedig megint csak *Zemch*.⁴ A XV. század elején *Sempcz*; 1408. és 1409-ben *Zench*, 1426-ban *Zempcz* néven szerepel.⁵

1450. okt. 18.-án Rozgonyi György, Pozsonymegye főispánja arról panaszkodik, hogy guti Ország Mihály emberei az ő *Zempcz* nevű városának szomszédságában levő, Szent Mártonról nevezett temploma dísztárgyait elrabolták.⁶

1487. és 1489. között „*Semps*” mint nagy bortermelő hely szerepel.⁷

1492-ben *Sempcz* néven fordul elő.

1577-ben Jeszerniczki Kristóf „tricesimator (harminczados) *Zempziensis*”.⁸

1582. és 1584. között *Zemcz*, *Zempcz* és *Szempcz* alakban fordul elő.⁹

1621. szept. 15.-én ír Bethlen Gábor „ex castris nostris ad oppidum *Zentz*” positis; ugyanazon évi szept. 22.-én mondja „*Szencz*”.¹⁰

1625. május 28.-án Eszterházi Miklós *Szemczen* írja egyik levelét. 1633. szept. 2.-án ugyanő „*Senczen*” van; hogy ez esetben tényleg Szempczről van szó, bizonyítja azon körülmény, hogy az illető levél e napon Pozsonyban lett írva s hogy a postscriptum „*Senczen* sietve” lett hozzáírva. 1639. szept. 17.-én megint *Szencz*-en van; ugyanazon évi okt. 6.-án a nyitrai megyei

¹ Anjoukori okmánytár III, 23.

² Ugyanott, 394.

³ Ugyanott VI., 33.

⁴ Fejér X. 8., 313.

⁵ Dr. Csánki Dezső úr szives közlése.

⁶ Hazai okmánytár VII. 469. 470.

⁷ Századok 1870. évf. 288. (a Modénai Hippolit-Codexek szerint.)

⁸ Történelmi Tár 1899. évf. 479.

⁹ Ugyanott, 1900. évf. 62. 65. 72. 73. 77. 79—83. 85. 86. 89. 92.

¹⁰ Történelmi Tár 1903. évf. 146. 147.

Semptéből írja, hogy Pozsonymegye közgyűlését *Szenczen* fogják tartani; ugyanazon évi június 16.-án *Szempezen* van.¹

Perényi Imre 1714. okt. 11.-én *Szencz*-re érkezett; decz. 4.-én *Szenczen* halt. 1745. aug. 5.-én az Eszterházi-féle tisztartó *Szempezen* lakik.²

* * *

Az eddigieket csak azért soroltam fel, hogy a helység régibb és időnként változott elnevezését illusztráljam. Kiténik belőlük, hogy legrégibb neve „Szemcz“, hogy ez az idők folyamán *Szempecz* és a lágyabb kiejtés kedvéért „*Szencz*“-re változott. Nézetem szerint *leghelyesebb volna, ha a legrégibb nevet, Szemcz-et még most is elfogadnók, mert Szempecz nem könnyen kiejthető, Szencz-nek pedig semmi értelme sincs.* Hogy a Szemcz vagy Szempecz-ben szereplő „szem“ szótagot mily értelemben vették annak idején, erre határozott válaszunk nincs. Ha Molnár Albert, a nagy nyelvész, magát „Szenci“-nek vallotta (a mennyiben ez alatt csak származási helyét és nem nemesi előnevét értette), fel kell tételeznünk, hogy születési helyének korábbi történetét nem igen éber figyelemmel kísérte.³ A helység jelenlegi hivatalos neve „Szempecz“; a magyar köznép lágyabb kiejtés végett most is többnyire „Szencz“-nek nevezi, a tótok pedig kivétel nélkül „Szencz“ vagy „Szeneccz“-nek hívják.

De volt és van e helységnek — mint ezt Pozsonymegye legtöbb helységeinél észlelhetjük — német neve is: „*Wartberg*“, mely a Bach-korszakban — a mint ezt pld. az akkori időből fenmaradt postai bélyegzések is mutatják — hivatalos jelleggel bírt. E német elnevezés szövegtétele, illetve jelentősége előttem ismeretlen.

Nem éppen megbízható forrásból hallottam, hogy a vasút

¹ Ugyanott 1900. évf. 26. 269. 293. 295. 1901. évf. 512.

² Ugyanott 1895. évf. 148. 156. 305.

³ Kertész Ábrahám, a nagyváradi biblianyomtató, ki 1648-ban nemesiséget szerzett, az oklevél szerint „alias *Szempezi cognominatus*“ sajtótermekein szintén „Szenci Kertész“-nek nevezi magát. (Turul, 1903. évf. 177.) Vajjon Szempezen Kertész nevű család még most is lakik-e? biztosan nem tudom, de hogy a Szempeczel tőszomszédos Boldogfa nevű faluban ily nevű család még létezik, biztosan tudom.

előtti korszakban, midőn az ország minden vidékéből összesereglett németajkú kereskedők előre megállapított időpontban karavánszerű kocsijaiakkal a Szempezen keresztül Pozsonyig, Bécsig, Brünn-ig stb. húzódó országúton találkoztak, azon szempezi dombnál, melyen állítólag már akkor is a templom állt, maguknak találkozó helyet jelöltek ki, azaz „várták egymást a hegynél“, németül pedig „warteten sie sich beim Berge“, a miből ama domb és idővel az egész helység a „Wartberg“ nevet kapta volna.

Ismétlem, hogy e magyarázatot vagy szófejtést laikus dilettantismusnak, erőltetettnek tartom. A legnagyobb valószínűség arra vall, hogy ama bizonyos magaslaton, melyen a szempezi templom jelenleg áll, valamikor egy őrtorony állt és hogy — mert az őrtorony német neve „Warte“ — e magaslat német megnevezését ettől kapta. Jelen sorok feladata azonban nem az, hogy a „Wartberg“ etymológiáját keressék, hanem többi között az is, hogy a régibb okiratokban esetleges előfordultát kikutassák, miután hosszú évek során át egyetlenegy sem ismertem, melyben a helység másképen mint Szemecz, Szempecz vagy Szene lett volna felemlítve.¹

I. Lajos király 1352. jul. 2.-án VI. Kelemen pápát arra kéri, hogy „*Petro Bertholdi de Brumna*“, öcsese, István királyfi kancellárjának egy erdélyi kanonokságot reserváljon, tekintet nélkül arra, hogy az illetőnek már a következő egyházi javadalmi vannak: 1. olvasó kanonokság a győri káptalanban; 2. a szent Márkról nevezett kápolna a zágrábi grécezihegyen, a zágrábi egyházmegyében; 3. a „*parochialis ecclesia sancti Nicolai in Wortberg . . . Strigoniensis diocesis*“.² Miután az esztergami egyházmegyében — legalább jelenleg — Szempezet kivéve egyetlen egy Wortberg, vagyis helyesen Wartberg nevű helységet nem ismerünk,³ határozottan kimondhatjuk, hogy alatta

¹ Dr. Csánki Dezső úr szives volt velem közölni, hogy a „Wartberg“ nevet a középkorból nem ismeri.

² Supplicationes ad Clem. VI. Ann. XI. fol. 48. (Fraknói Vilmos úr feljegyzése.)

³ Teljesség kedvéért ki kell emelnünk, hogy Vas megye németujvári járásában most is egy Vörthegey (Vürthegey) nevű helység létezik, melynek

csak a pozsonymegyei „Wartberg“ értendő. — Hogy Szempez templomának jelenlegi védőszentje Márton és hogy Rozgonyi György 1450-ben a Szempez melletti Márton-templomról szól és hogy 1487-ben Szempez egyházát szintén Szent-Mártonról nevezik,¹ állításunkat sehogy sem támadhatja meg, mert Rozgonyi nem a Szempez városában, hanem csak a *mellette* (prope) lévő templomról szól, a miből következtethető, hogy a tulajdonképeni Szempez templomának védőszentje 1450-ben is nem Márton, hanem más nevű szent volt, minek teljes bizonyítékát különben az esztergami egyházmegye schematismusa is adja, midőn azt mondja, hogy *Szempez plebániája „ad sanctum Nicolaum episcopum“ már a XIV. században főnállott.*

A mi pedig Bertold fiát: Brunnai Pétert illeti, megjegyzem, hogy István királyfi és anyja 1352. nov. 10.-én a pápát arra kéri, hogy káplánjuknak, (a ki egyúttal a királyfi kancellárja is volt) Péternek, az András prépost elhalálózása által megüresedett vasvári prépostságot adományozza.² Meg is történt, mert István királyfi özvegyének kancellárja Péter pld. 1355. jan. 20.-án a vasvári prépost; 1358-ban pedig már bizonyos Jodok ez. Tekintettel már most arra, hogy e Péter a királyfi és özvegyének kancellárja és hogy úgy István, mint özvegye Szlavoniát kormányozta s Péter a zágrábi grézshegyi kápolna lelkesze, több mint valószínű, hogy böcsője a drávántúli vidéken állott és így nem igen tévedhetünk, ha azt állítjuk, hogy a kétségkívül elferdített „Brumna“ helység is e vidéken létezett és hogy ez a régi „Brumen“, „Bruman“, „Brumam“ (Zágrábmegyében) nevű várnak felel meg, melynek jelenlegi neve *Brubno*.³

* * *

Szempez múltja számos kimagasló mozzanatokban bővelkedik, melyekre nézve csak sajnálandó, hogy mindeddig teljes-

német neve *Wörtheberg*; ez azonban azért nem azonosítható Wartberggel, mert Wörtheberg, ha 1352-ben már létezett, a mi még kérdéses, mint vasmegyei helység nem az esztergami-, hanem a győri egyházmegyéhez tartozott.

¹ Dr. Csánki Dezső úr szíves közlése.

² Supplic. ad Clem. VI. Ann. XI. fol. 175.

³ Thallóczy a Blagay-okmánytár CXXVI. lapján.

ségben összegyűjtve s kellőleg méltatva nincsenek. Ottani tartózkodásom alatt (1874 sept. 14—1890 máj. 13-ig) elég gyakran megkísérlettem, hogy múltjára vonatkozó megbízható adatokat gyűjtsek, de minden erre czélzó fáradozásom eredménytelen maradt. Tizenhat év alatt nem akadtam oly valakire, ki erre nézve már némi előkészítő lépéseket tett volna s az ügy iránti érzékről egyáltalában nem is lehetett beszélni. Kétségkívüli dolog, hogy e valamikor nagyon jelentékeny helység múltjára vonatkozó írásbeli kútfők javarésze a gróf Eszterházi család Cseklészen (Szempez mellett) őrzött levéltárában található, ez azonban nem állt rendelkezésemre. Egynehány újabbkori céhírományon kívül, melyet egy asztalos-mester őrzött, a községi házban, illetve a községi jegyzői irodában egy vaskos könyvet találtam, melybe a mindenkori jegyzők a községet közelebbről érdeklő dolgokról a XVIII. század második felétől kezdve rövid kivonatokat bejegyeztek,¹ melyben pedig az előbbi korszakokra vonatkozókat hiába keressük.

¹ Nyelvészeti s némi történelmi tekintetben érdekesnek találtam, hogy Halus Gábor jegyzőnek 1790-ben tett bejegyzéseiből a következő töredéket ide csatoljam:

Anno 1790. Fölséges második József Romai császár, és Magyarországh királya, kilencz esztendőbeli Magyarországhban lévő uralkodása, és török ellen két esztendeig tartott dieséretes hadakozásoknak elviselése, ezek által az Magyarországhban lévő legnagyobb erősségnek úgy mint Nándor-Fehérvárnak, mely azelőtt török által 51 egész esztendeig bírattatott, és több helységeknek szerencsés visszanyerése után februarius holnapnak 22-dik napján Bécsben boldogúl e világbul kimúlt. Kinek mind éltében mind pedig halála után sok emlékezetre méltó dolgok történtenek, melyekből egynehányat előszámlálom:

Éltében vighez vitt jeles cselekedeti

1-o. Boldog emlékezetű fölséges Magyarország királynénak Mária Teresiának halála után ezen hatalomra jutván, elsöben is a Magyarországh szent koronáját, mely Posonyi várban tartatott Bécsben erőszakosan elvitte, kinek elvitele alkalmatosságával nagy égi háború, és menydörgés támadott.

2-o. Némely szerzeteseket, és apáczákat bizonyos okokra nézve a jószágaiktúl megfosztván, cassirozta.

3-o. Az papi rendeknek minden hatalmát világiakra, és politicus statusra általvitte.

4-o. Az processiókat megtiltotta, és az ájtatosságot új rendre hozatta.

5-o. Hadat viselvén, sok Magyarországh fiait hadi életre húzta. Kik

Kimagasló mozzanatai között szerepel kétségkívül az is, hogy „szenci“ *Molnár Albert* 1574 aug. 30.-án ott született. De miután e soroknak nem az a feladata, hogy életének és működésének méltatásával foglalkozzanak — tette ezt kimerítően dr. Dézsi Lajos úr — arra szorítkozom, hogy e helyen csak a következő reá vonatkozó apró adatot közöljem.

Ha a Pozsonyból Cseklészen keresztül Szempecre vezető országúton haladunk, Szempez főutezája jobb oldalán a templom kissé ferde irányú átellenében egy széles utcai homlokzatú házat látunk, mely jelenleg — ha jól értesültem — a csendőrök laktanyája, azelőtt pedig sokáig a szempezi járás-orvos lakása volt. E ház valamikor csak igen egyszerű, keskeny utcai

között a városunk fiai is majd húszan számláltatnak, kik rész szerént erőszakosan elvitettek, némelyek pedig magok jó szántából hadi életet fölvalóltak.

Halála után történt dolgok.

1-o. Még halála előtt mint egy két nappal a maga cselekedeteit megbánván, emlétett szent koronát, maga visszaadta, a melyet a mint menydörgéssel elvitték, úgy szép tündöklő napnak szolgáltatásával visszahoztak és Köpcsénybe, egy napig tartó tiszteletre kitévén, nagy pompával sok mágnásoknak és országbéli nemes iffiúságnak késértetésével Budára elvitték.

2-o. Ezen Budaji várossában majd fél esztendeig tartó országgyűlése tartaték, melyben az Kálvinisták (a mi még ezelőtt soha sem történt) az magok religiojokban oly papi hivatalyokat kívántak, kiknek jövedelme az pápisták cassájából járandó volna, és oly érseket magok részekről kívántak, kinek a mi cardinalisunk és esztergami érsekünk subjectus, azaz alattavaló volna.¹

3-o. Azon processiók és ájtatosságok, a melyek hajdan tartattak, előbbenyi lábra szálltak.

1789. esztendőben nagy drágáság az háború miatt uralkodott, mint hogy az ország Ó Fölsége számára adni köteles volt.

1790. esztendőben hasonló ha nem nagyobb drágáság az esztendőnek terméketlensége és szárazsága miatt vala, mely szárazság oly vala, hogy emberi emlékezetet fölül haladott, mivel nemcsak hogy az piarczon lévő tó egészszen kiszáradott, hanem a városban kevés kút volt, kiben víz találatott.

Mellyeket jövő emlékezetre improtecollalta september holnapnak 21-dik napján 1790.

Halus Gáber notarius.

¹ Fölsleges tán megjegyezni, hogy ez merő absurdum.

Szerk.

homlokzatú, a többi parasztházaktól nem igen eltérő házikó volt, mely csak akkor kapta meg jelenlegi átalakítását, midőn a gróf Eszterházi-féle hitbizomány birtokába jutott. *E házban született Molnár Albert.* A szempezi róm. kath. anyakönyvek tudtommal csak 1693-ig nyúlnak vissza, református anyakönyvek nincsenek Szempezen és ha Molnár Albert születése annak idején a réthei, puszta-födémesi vagy német-gurabi protestáns anyakönyvekbe be is lett volna iktatva, nem hiszem, hogy még most is nyomára akadhatnánk. Hallomásból tudom, hogy családja Szempezen még sokáig utána is a kisbirtokosokhoz tartozott. Ottani tartózkodásom alatt egy Molnár nevű iparos-családot ismertem, kinek Szempez nagy szülöttjével való esetleges rokonsága azonban egyáltalában kimutatható nem volt.

DR. WERTNER MÓR.